

LBRIS

We know
books

Nicolae Georgescu

**„MOARTEA CIVILĂ”
PE VREMEA LUI EMINESCU**

Hoffman

Cuprins

Eminescu ziarist – un înțelept pe corabia trufașilor / 5
În loc de prefață: argumentul Făgărășanu / 11

„Umflă-te și crapă” / 13

„Langajul” și șantajul / 18

„Bratiene, Brătiene, ne-ai adus pe cap belele” / 23

„Noi n-avem facultate aici, la Rusciuc...” / 28

Budapesta în cleștele româno-european / 34

„Aceasta-i o rușine, jupâne Brat-Ivan!” / 40

Iubesc trădarea, dar detest pe trădător / 44

„Domnul mi-a spus să spun că nu este acasă” / 50

„Un bătrân atât de simplu...” / 54

Nepoți și bunici / 58

„Iataganul” lui Pietraru / 65

Argumente adresate omului cugetător / 69

„Cartea cu șapte peceti” / 73

Un triunghi cabalistic / 78

„Ale tale dintru ale tale” / 82

A treia condamnare la moarte / 87

1883 Argumentul Făgărășanu / 92

Impresii dintr-o „baie de puțină” / 98

Un nebun, doi nebuni... / 105

Marii și micii nebuni ai lumii noastre / 109

Retracează, D-le Făgărășanu / 113

Meditând la 28 iunie 1883 / 118

O adunare liniștită / 137

Români, „străini de origine română” / 139

Bucla întoarcerii acasă / 143

Scara de incendiu / 148

ANEXE

M. Eminescu inedit: Dreptul de grație / 155

Documentar. De ce e acest text inedit? / 159

Grațierile de 10 Mai 1883 / 160

Pălmuirea de la teatru / 164

Demisiile lui Eminescu / 167

Haiduci politici / 171

Proclamația Irredentei române din 18 august 1885 / 177

Documentar. Vizita la tipograf / 186

Irredentista la poliție / 187

Plecarea proscrișilor / 189

Datele proscrișilor / 191

„Umflă-te și crapă”

După cum știm, arhivele noastre naționale au fost împachetate în grabă în toamna lui 1916 și duse, împreună cu tezaurul, la Moscova pentru a nu încăpea pe mâinile coto-pitorilor germani. Este de presupus că acolo se vor fi găsit documente privitoare și la partidele politice, la Partidul Conservator de pildă: am putea avea liste cu membri ai acestui partid, cu funcțiile (pentru a valida afirmația lui Titu Maiorescu după dare M. Eminescu era al unsprezecelea om din conducerea partidului), chitanțe, observațiile poliției secrete, etc. Asta ar ușura mult înțelegerea biografiei politice a poetului. Dar, până la miraculoasa arhivă a țării sigilată la Moscova, din 1916, sunt încă destule informații pe care le avem înăuntru, în tezaurul nostru intern de documente, pe care trebuie să ni le asumăm. Am mai vorbit de „foarfecă” franco-germană în care s-a aflat Regatul Român între 1883 și 1916, însemnând mai ales înlocuirea agenților economici francezi de către cei germani, pe fondul, totuși, al adâncii francofilii a lumii românești în genere.

Ne pică sub ochi, oarecum întâmplător, un document zguduitor ce ilustrează dramatismul acestui proces istoric. Este vorba de o broșură scoasă chiar în România, dar în limba franceză, chiar în acești ani negri. Este făcută, cum scrie la

sfârșit, de un francmason și reprezintă un fel de condamnare la moarte, ori o „moarte civilă”, ca să interpretăm în limbaj modern, a unui inginer român de drumuri și poduri, Nicolae Făgărășanu. Cităm finalul: *„Enfin, un dernier mot: L'amertume qui pèrce dans tous les écrits de Monsieur Făgărășanu, et plus particulièrement dans sa dernière brochure, nous demontre que cet ingenieur croit qu'il n'est pas aprecie à sa valeure. Ou'il se console: il y a aura toujours bien un petit coin dans le rayaume des cieux pour les ingenieurs mèconnus sur notre ingrate planète. Ainsi-soit-il* „ Urmează o cruce făcută de o manieră desigur specială – după care vine autorul: *„Fait par un maître-macon, à Sinaia, le 1/13 Sepiembre 1885.”* Coperta broșurii anunță, sus; „Première edition 1885”, dă titlul: „FĂGĂRĂȘANU et sa variante”, și oferă o vigneta în sepia vernil cu o broască ieșind din stufăriș și umflându-se nefiresc.¹ În jurul desenului, un vers din La Fontaine devenit, probabil (împreună cu imaginea) parolă masonică: „...S'enffa si bien qu'elle creva” (Se va umfla până va crăpa). Este fabula îngâmfatului. Urmează tirajul: „Tirè a mille exemplaires” și o notă: „La traduction et la reproduction sont permis en Roumanie et à l'etranger”. Broșura are 18 pagini numerotate. Se află în Biblioteca Academiei Române la cota I. 118.138, și aici provine din preluările de-a valma de la fostul palat regal, de după 1944. A fost, deci, în biblioteca lui Carol I, trimisă probabil de către autori, de către adresant – ori cerută de suveran: poate se interesa, și el, de chestiunile atingătoare de transporturi și francmasonerie. Nu pare a fi fost consultată până acum, este ca nouă, poate doar bibliotecarii care au înregistrat-o și i-au pus cota s-o fi deschis. N-a stat în depozitul special înainte de 1989, acolo unde s-au înghesuit toate cărțile de și despre francmasonerie. Cauza

¹ FĂGĂRĂȘANU et sa variante, Sinaia, 1885.

probabilă: nimeni nu știe cine a fost acest Făgărășanu. Totuși, biblioteca are, sub numele lui, vreo șapte broșuri, care de care mai interesantă. Uneia dintre ele îi răspunde francmasonul „maître” de la Sinaia, care îl sfătuiește pe Nicolae Făgărășanu „să se consoleze: va fi oricând un colț în regatul cerurilor pentru inginerii nemulțumiți pe ingrata noastră planetă” – ceea ce și întărește: „Așa să fie!”, punând chiar crucea pentru adeverire.

Nu știm dacă a fost nevoie de o a doua ediție a acestor amenințări. Ceea ce am aflat este că Nicolae Făgărășanu era inginer de drumuri și poduri, avusese o dură polemică scrisă cu o societate franțuzească de profil – și va muri curând după apariția acestei broșuri în sensul meseriei sale: tăiat de roțile unui tren. Am mai aflat că era un foarte bun prieten al lui Eminescu, apoi că-l cunoștea și Titu Maiorescu – și vom vedea că el repetă, până la un punct, destinul poetului. Cu o mică diferență însă: în loc să-și ducă până la o moarte oarecare crucea „morții civile”; a fost aruncat peste bord din barcă. Așa a fost să fie...

Qu'il se console; il y aura toujours bien un petit coin dans le royaume des cieux pour les ingénieurs méconnus sur notre ingrate planète.

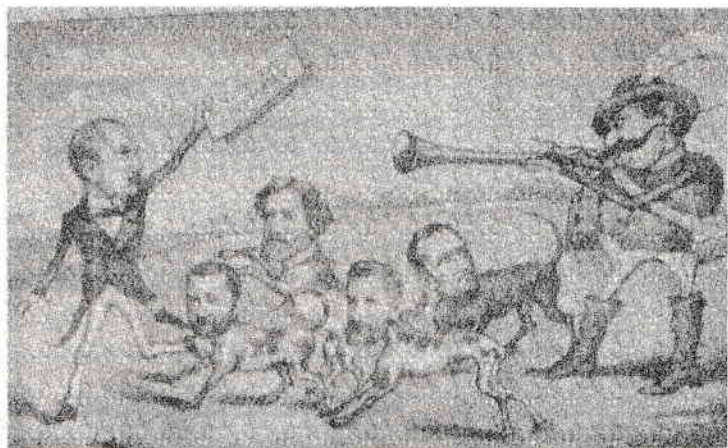
Ainsi-soit-il

Fait par un maître-mason à Sinaia,
le 1er Septembre

Coperta și finalul broșurii, cu condamnarea la moarte a lui N. Făgărășanu însoțită de o cruce specifică

Despre Nicolae Făgărășanu cel condamnat la moarte prin broșura „metrului” francmason de la Sinaia, ne vorbește mai pe larg Alexandru Ciurcu, într-un context eminescian cu totul și cu totul interesant. Anume, în 1911, Al. Ciurcu publică, în *Adevărul*, textul *Eminescu. Din amintirile mele*, unde relatează, în fine, incidentul din 28 iunie 1883, când poetul a fost declarat nebun. Pentru că deschidem un capitol nou, spectaculos într-adevăr, în investigarea misterelor eminesciene, se impun de la început câteva precizări. Mai întâi, Al. Ciurcu este cel care a preluat, de la Émile Galli, *L'Indépendance roumaine*. Fiind expulzat din țară la 28 iunie 1883, Émile Galli a trebuit să-și vândă ziarul în grabă: a găsit un angajat, pe Al. Ciurcu, și afacerea s-a tranșat la un preț modic, nu fără anumite condiții în favoarea fostului director, însă: acesta va publica în continuare „Scrisori din exil” pe prima pagină a ziarului, iar în contextul marelui scandal din 1885, cu proce-

Expulzarea lui Emile Galli, directorul ziarului *L'Indépendance roumaine*, la 28 iunie 1883. Îl urmăresc: I. C. Brătianu, D. Sturdza, C. Stătescu și Gh. Chițu, la comanda (trompeta) Ungariei.
(Caricatură de epocă)

sul *Societății Carpații* și expulzarea lui Al. Ciurcu (căci și el va avea aceeași soartă), va reveni în Balcanii Europei, la Rusciuc, amenințând încontinuu că scoate, împreună cu proaspătul său coleg de exil, un ziar pe teritoriul Bulgariei care va face să cadă guvernul de la București.

„Langajul” și șantajul

Expulzarea lui Emile Galli din 28 iunie 1883 a fost urmată de câteva furtuni parlamentare care s-au prelungit până în toamnă, însoțind, de altfel, o lungă și sterilă campanie de presă în favoarea ziaristului francez care se stabilise în România de câteva decenii și avea meritele lui în ziaristică. Încolțit de „interpelări”, primul ministru trebuie, în cele din urmă, să spună cu voce tare, în parlamentul țării, „de ce”. Va ocoli cu abilitate – până la interpelarea lui George Panu, din octombrie 1883, lungă și dură, adevărat rechizitoriu al politicii liberale. Acum, I.C. Brătianu se va ridica, destul de nervos, și va declara: Emile Galii a introdus, în presa românească, un „morb” occidental: *Le language de la presse*, de aceea s-a cerut și s-a aprobat expulzarea lui din țară.

Noi am putea să ne oprim aici, declarând că am obținut confirmarea oficială, din partea lui I.C. Brătianu însuși, a „secretomaniei” presei pe care am presupus-o. Ziarele preiau zgomotos expresia, cu mirare și surprindere, și o interpretează „pieziș”, ca violență de limbaj, „febre stilistice” etc. – cu trimitere la gazetele conservatoare, mai ales la *Timpul*. Cum să fie Emile Galli „vinovat” de un „morb” atât de... autohton?! Răsfoind, în continuare, *Monitorul oficial* după această replică a primului ministru, dăm, însă, peste o completare. După

câteva zile, în parlament, conform obiceiului (statutului), înainte de trecerea la ordinea de zi se discută stenogramele apărute deja în *Monitorul oficial*. N. Dimancea, același care lansase formula „opozitie miluită” în privința junimiștilor, se ridică și-l întreabă pe primul ministru ce a vrut să spună cu expresia franțuzească apărută în *Monitor* și preluată în presă: el, N. Dimancea, și alți deputați prezenți, au auzit „Le chantage de la presse”, nu „le language”! Primul ministru dă vina pe stenografi, spune că are enorm de mult de lucru și nu găsește răgazul să-și corecteze textele, și trece neted peste incident cu vorbele: „Am zis ce-am zis, nu mai țin minte amănuntele!”

„Limbajul presei”? – Asta ar însemna nu numai stil, ci și parolă, acele anunțuri cifrate de tipul denunțului nebuniei lui Eminescu în 48 de cuvinte confirmat în 64 de cuvinte, de tipul polemicii cu cheie dintre Macedonski și Ventura de tipul declarării „nebuniei” ca în cazul Făgărășanu... Eminescu însuși, în mai multe rânduri – dar mai ales în contextul polemicii cu *Românul* pe marginea atentatului la viața lui I.C. Brătianu din 2 decembrie 1880 – se ridicase împotriva „cabalei” presei, a mesajelor transmise public prin „limbajul” tipărit. Ediția stă martoră; dar ecouri din această campanie a sa pentru proprietatea stilului se regăsesc chiar în *Scrisoarea III*, unde avem versurile: „Și deasupra tuturor, oastea să și-o recunoască! / Și aruncă pocitura bulbucății ochi de broască...”

Faza parlamentară se repetă, însă, ca trasă la indigou, după expulzarea din 1885 a lui Al. Ciurcu. Același ziar, *L'Indépendance roumaine*, același motiv: traducerea în limba franceză și difuzarea în Europa a unui manifest incendiar. În 1883 fusese vorba de discursul lui Petre Grădișteanu – în 1885 în discuție va fi proclamația Societății Carpații către românii din Transilvania (deși desființată oficial, societatea continuă să ac-

tiveze clandestin). Cum numărul cu soț place zeilor, vom urmări repetarea din 1885 a situației, atenți la amănunte – care vor sări, de altfel, repede în ochi. După câteva tentative de interpelare pe tema expulzării lui Ciurcu, (G. Mârzescu este, pur și simplu, tras cu forța de la tribună de către D.A. Sturdza) – guvernul acceptă, la 11 februarie 1886, interpelarea lui M. Kogălniceanu pe o temă mai largă: toate expulzările din septembrie trecut. Este o zi mare: la 11 februarie 1886 se împlineau 20 de ani de la arestarea și... expulzarea lui Alexandru Ioan Cuza de către complotul brătienisto-rosettist, în complicitate cu D. Leca, șeful gărzii personale a domnitorului. Fostul sfetnic al lui Cuza, bătrânul – acum – Kogălniceanu, ridică vocea în parlament pentru a se interesa de expulzări și cauza lor. Răspunde I.C. Brătianu cu un calm... revoltător, am putea spune. Ne atrage, însă, atenția fraza prin care primul ministru revine asupra exprimării ambigue din octombrie 1883: „*D-lor, ceea ce francezul numește **Chantage**, era până acum câțiva ani cu totul necunoscut la noi, și astăzi văd că începe a forma și la noi o școală din cele mai detestabile.*” Oratorul accentuează: este vorba, așadar, de șantajul presei, aviz celor care se culcă pe laurii primelor găselnițe nimerite din frunzișul atât de stufos al *Monitorului oficial*, în viziunea „juridică” a primului ministru și a guvernului său, expulzările s-au dictat pentru șantaj de presă, nu (numai!) pentru „langaj”.

În speță, avem de-a face cu traducerea și difuzarea în Europa a unui text incendiar acum, a unui discurs prea înfocat în 1883. Ar fi interesant de înțeles de ce se simte primul ministru (guvernul) șantajat prin aceasta? Desigur, în discuție intră – ca și astăzi, ca totdeauna – imaginea României în exterior. Apoi, internaționalizarea cauzei transilvane care, deie-ni-se voie a o spune, de data aceasta jena Imperiul Austro-Ungar, nu ofici-

alitățile românești. Același D.A. Sturdza, care nu accepta cu nici un preț vocea presei în chestiune, ajuta în secret cu sume bunicile de bani pe românii din Transilvania, nu fără știrea guvernului, a lui I.C. Brătianu însuși. Întreținea chiar cauza luptătorilor naționaliști din Ardeal, iar în preajma mișcării memorandiste va încuraja revolta. Oricum am lua-o, în epocă funcționa un cod dublu de semnale: pe față și pe dos, aparența era una – transparența se sancționa sever. Ieșirile din cod erau considerate „șantaj de presă” și se soldau cu... pedepse. Când intrau în discuție chestiunile mari, desigur; în cazul șantajului operat prin limbaj împotriva lui Eminescu, pentru scoaterea lui din viața publică, n-au fost nici interpelări, nici pedepse; pedepsit a rămas tot... păgubașul. În fond, între „șantajul presei” și „langajul presei” nu vedem o mare diferență: este cam același lucru; în plus, șantajul se poate face foarte simplu prin langaj.

Este interesant, totuși: asanarea morburilor occidentale de tipul „șantaj/langaj” se încearcă de sus în jos, din vârful piramidei, nu este lăsată în paza strictă a culturii scrise. În fond, întreaga campanie ziaristică a lui Eminescu se poate considera și o luptă pentru scuturarea limbajului ziaristic de sofisme, parole, minciuni: lumea nu cunoștea, însă, prea bine ziaristica eminesciană. În generația următoare această „asanare” se va face, într-adevăr, cu opera lui Eminescu – editarea și reeditarea jurnalisticii sale este cerută și de acest imperativ al punerii ziaristicii și ziaristilor în rosturile drepte ale cuvântului. La 1883 și 1885, însă, I.C. Brătianu își pune în practică propria teorie, repetată până la fixarea în loc comun: revoluția la români, spune el, s-a făcut de sus în jos, prin (auto)educarea unei elite în spirit democratic, european, și apoi prin iluminarea, de către ea, a maselor. Procesul era în curs, după opinia

primului ministru: în întreaga sa carieră politică, de altfel, I.C. Brătianu nu face decât să-l evoce și să-l aplice, „educându-și”, „moralizându-și” – uneori prea aspru – partidul. Lucrurile au stat, pare-se, chiar așa. O dovadă ne-o oferă însăși opera lui Eminescu. Spre 1890, de pildă, liberalii pe care el îi blama se „eminescianizează” oarecum în mod natural, îi auzi în parlament rostind discursuri ce vin parcă, chiar din ziarul *Timpul*. Ce vreți, așa se scrie istoria, eminescianizarea liberalilor după Eminescu este un proces lent, dar necesar. Să nu uităm că Eugeniu Carada, de pildă, unul dintre indivizii cel mai aspru criticat de către ziaristul de la *Timpul*, a întemeiat Banca Națională și, după ce și-a creat sieși o situație materială stabilă, a devenit un patriot autentic. La fel, Anastase Stolojan, Emil Costinescu; întreg „înferul” eminescian își arată, la un deceniu după Eminescu, pavajul bunelor intenții. Să fi folosit la ceva biciul lui Eminescu? – Da’ de unde, este vorba de un proces istoric natural, de o devenire. Dimpotrivă, opera eminesciană reeditată peste un deceniu sau două îi jenează pe bravii liberali, o vor arunca la coș sub etichete, nu se vor recunoaște în ea... Așa a fost să fie.